

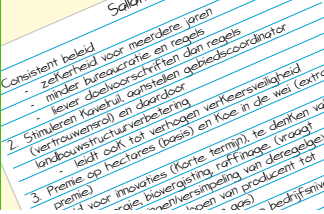
Dienst Landelijk Gebied
Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Boeren in de toekomst

Routeschets GLB 2025
november 2011

Inhoud

	Pagina 3 Breder trekken		Pagina 10 “Boven water krijgen wat leeft”
	Pagina 4 “Blijven knokken voor alle boeren”		Pagina 12 “Laten we het collectief aanpakken”
	Pagina 6 “Tijdig nadenken over toekomst”		Pagina 14 Zicht op gebiedsontwikkeling
	Pagina 8 “Boeren en natuur hebben elkaar nodig”		Pagina 15 Wanneer, waar, wie en ...waarom?

Colofon

Redacteur Anton van Tuyl

Foto's EL&I, DLG

Vormgeving Team Vormgeving Centraal (DLG)

Druk Broese & Peereboom

Voor meer informatie over DLG zie www.dienstlandelijkgebied.nl

Voorwoord

Breder trekken

Op 12 oktober 2011 presenteerde Europees landbouwcommissaris Ciolos zijn plannen voor het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2014 – 2020. Met deze presentatie gaf hij het startsein voor een debat over het Europese landbouwbeleid dat zeker anderhalf jaar zal duren.

Er staan grote veranderingen op stapel. Zo is er de vraag of de huidige verdeling van landbouwsubsidies over de lidstaten van de Europese Unie wel rechtvaardig is. Moeten de subsidies per land of regio niet gelijk worden? Een ander thema is de functie van de landbouw. Deze sector is niet alleen belangrijk voor de productie van voedsel, maar levert ook een bijdrage aan klimaatdoelen, biodiversiteit en milieu. Hoe kan deze brede verantwoordelijkheid, veelal vergroening genoemd, worden geïntegreerd in het Europese beleid? En welke gevolgen heeft dat voor de bedrijfsvoering, ontwikkelmogelijkheden van de sector en de maatschappelijke randvoorwaarden, die soms gaan knellen?

Dit brede palet van vragen hebben we in het traject van de Routeschets GLB 2025 neergelegd in Leusden, Salland, Rijnland en Berkelland. Deze vraagstelling daagde boeren uit om met elkaar na te denken over het toekomstperspectief van hun bedrijf. Waar wil ik met mijn bedrijf staan over pakweg 15 jaar? Wat betekent dat voor het gebied? Kan het, of zijn er knelpunten? En welke steun kan het veranderende Europese landbouwbeleid daarbij geven?

Met opzet is de kring breder getrokken dan alleen het boerenbedrijf. Boeren staan midden in de samenleving en de waardering van de maatschappij gaat dan ook verder dan voedsel. Landschap, natuur en milieu zijn evenzeer belangrijk. Daarom is het van

groot belang dat boeren en burgers met elkaar in gesprek gaan over gemeenschappelijke thema's. Wat verwachten ze van elkaar en wat hebben ze elkaar te bieden?

Met de routeschets hebben we in vier gebieden de aftrap gegeven voor een dialoog op regionaal niveau. Ik verwacht dat het hierbij niet zal blijven. Ik hoop dat de gesprekken doorgaan, niet alleen in Leusden, Salland, Rijnland en Berkelland, maar ook daarbuiten.

Roald Lapperre
directeur Europees landbouwbeleid
ministerie van Economische Zaken,
Landbouw & Innovatie (EL&I)

LTO-bestuurder Gerrit Tuten:

“Blijven knokken voor alle boeren”

“Onze zorg is dat het nieuwe landbouwbeleid er toe leidt dat de landbouw in de huidige vorm uit Salland verdwijnt”, zegt de Overijsselse LTO-bestuurder Gerrit Tuten. Maar hij ziet voor de boeren ook kansen, bijvoorbeeld via vrijwillige ruilverkaveling.

Tuten (63) is zelf boer en kent het klappen van de zweep. Hij schetst wat het nieuwe landbouwbeleid betekent voor de boeren in Salland. “Bijna de helft van het inkomen van de boeren in deze regio bestaat uit Europese subsidie. Waarschijnlijk verdwijnt ongeveer de helft van die subsidie. Dat is een enorme klap voor onze boeren, juist omdat hier veel kleinere boeren zitten. De gemiddelde boer in Salland heeft zo’n 35 hectare grond.”

De rekensom is simpel. De Europese hectaretoeslag voor Sallandse boeren bedraagt € 600 à € 700. Die relatief hoge toeslag komt door het grote aantal intensieve melkveehouderijen.

De basistoelage bedraagt vanaf 2014 ongeveer de helft van de huidige hectaretoeslag. Aanvullingen zijn mogelijk, als de boer zich richt op maatschappelijke diensten.

Welke kansen ziet Tuten? “In deze regio is nog veel vrijwillige ruilverkaveling mogelijk. Zo kom je tot de schaalvergroting die nodig is om te overleven. Die schaalvergroting wordt ook in de hand gewerkt doordat veel kleine boeren hier na hun pensionering geen opvolger hebben.” Tuten ziet meer mogelijkheden: “Koe in de wei, bijvoorbeeld. Dat geeft wel wat extra werk, maar het levert hopelijk een aanvullende toeslag op, gezien het maatschappelijke belang. En ik kom net uit een vergadering over de biovergister, die mest en gewassen omzet in groen gas. Als we dat hier goed van de grond krijgen, krijgen onze boeren meer toeslag, vanwege de bijdrage aan duurzaamheid.”

Inhoudelijk debat

Tuten vond het in april gehouden werkatelier over ‘Routeschets GLB 2025’ nuttig. Hij is blij dat deze brochure er nu is, want: “Het is belangrijk om de

Deelnemer presenteert resultaten tijdens werkatelier in Salland op 5 april

resultaten snel terug te koppelen. Anders zakt die groeiende bewustwording weer weg.” Wat vond Tuten van de ‘touch table’, waarmee je herinrichting van een gebied meteen visueel kunt maken? “Het is een mooi

“Vrijwillige ruilverkaveling biedt volop kansen.”

instrument, maar kan ook afleiden van de inhoudelijke discussie. Daarom moet je de bediening van de ‘touch table’ overlaten aan iemand die er verstand van heeft en suggesties meteen vertaalt naar beeld.”

Uiteindelijk gaat het Tuten vooral om dat inhoudelijke debat. “Ik hoop dat staatssecretaris Bleker onze belangen in Brussel goed behartigt, en dat hij daarbij ook oog heeft voor alle boeren. Daar blijven we voor knokken.”

Jan Gerrit Deelen (ministerie van EL&I):

“Tijdig nadenken over toekomst”

“De boeren in Rijnland namen een moedig standpunt in tijdens de werkateliers. Ze hebben meer oog voor maatschappelijk belang dan ik dacht”, zegt Jan Gerrit Deelen, beleidscoördinator bij de programmadirectie Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) van het ministerie van EL&I.

Deelen woonde dit voorjaar een werkatelier in het Zuid-Hollandse Rijnland bij. Hij vond het verfrissend om over landbouwbeleid direct contact te hebben met boeren. “Die dialoog voeren we normaliter met LTO en andere belangenorganisaties. Dat er bij het tweede werkatelier ook maatschappelijke organisaties waren, was een ander nuttig aspect. Het ministerie ontwikkelt het landbouwbeleid niet alleen voor boeren, maar ook

voor de rest van de samenleving. Daar past een brede maatschappelijke dialoog bij.”

“Direct contact met boeren is verfrissend.”

Veel boeren moeten de komende jaren ingrijpende keuzes maken. Circa 40 procent van het boereninkomen in Nederland bestaat nu nog uit Europese subsidies, in de vorm van een vaste hectaretoeslag. Dat gemiddelde

percentage daalt vanaf 2014, maar die beleidswijziging pakt voor elke boer anders uit. Zo krijgen veel zeer extensieve melkveehouderijen straks meer Europese subsidie, terwijl intensieve boerenbedrijven het juist met minder moeten doen.

“Over een paar jaar hebben alle Nederlandse boeren dezelfde jaarlijkse hectaretoeslag. Die zal zeker 10 procent lager zijn dan de huidige gemiddelde hectaretoeslag”, vervolgt Deelen. Van die nieuwe toeslag is 70 procent een vaste basistoeslag. De overige 30 procent kan de boer verdienen door maatschappelijke diensten. Dan gaat het vooral om maatregelen gericht op natuur, klimaat en milieu.

Heft in handen

Deelen: “Per saldo krijgen veel Nederlandse boeren straks dus minder subsidie. In dezelfde periode, namelijk

in 2015, wordt het melkquotum afgeschaft, waardoor boeren de vrijheid krijgen om zelf de omvang van hun productie te bepalen. Het is goed dat boeren zich nu al afvragen wat deze veranderingen voor hen persoonlijk betekenen. Kiezen voor schaalvergroting of voor verbreding, bedrijfsoverdracht of soms bedrijfsbeëindiging.”

Deelen hoorde van boeren dat de werkateliers zorgden voor meer bewustwording en begrip voor het nieuwe beleid. Het nieuwe GLB betreft de periode van 2014 tot 2020, maar de werkateliers droegen de naam ‘Routeschets GLB 2025’. Deelen: “We stimuleren boeren voor zichzelf een lange termijnvisie te ontwikkelen die het best past bij de eigen situatie. Door dát tijdig te doen, houd je zo veel mogelijk het heft in eigen handen.

Edwin Veldhuijzen (agrarische natuurorganisatie):

“Boeren en natuur hebben elkaar nodig”

“Er was bij het werkatelier veel saamhorigheid tussen boeren en maatschappelijke organisaties”, zegt Edwin Veldhuijzen (40). Hij is boer én voorzitter van de agrarische natuurvereniging Land van Wijk en Wouden, in Zuid-Holland.

In april en juli nam Veldhuijzen deel aan twee werkateliers voor Rijnland. Bij de eerste sessie waren alleen boeren, de tweede keer waren er ook maatschappelijke organisaties. Hij vertelt: “De meeste boeren in Rijnland gaan er wat op vooruit, als de hectaretoeslag vanaf 2014 wordt aangepast. Sommige boeren gaan er iets op achteruit. Daarbij calculeer ik wel in dat alle boeren iets aan groene of blauwe diensten kunnen doen, en zo een extra toeslag verdienen. Maar het gaat natuurlijk niet alleen om die hectaretoeslag, want Rijnland heeft specifieke knelpunten.”

Eén van die knelpunten is dat Rijnland veel veengebieden met hoge waterstanden heeft. Dat is vooral nadelig voor de boeren in het gebied. Veldhuijzen: “Juist de boeren die ook al worden gekort op hun hectaretoeslag, vinden het belangrijk dat er een redelijke vergoeding komt voor het hoge waterpeil.” Een ander knelpunt betreft de oude

kleiruggen, bij uitlopers van de Rijn. Vanwege de cultuurhistorische waarde is het belangrijk een aantal kleiruggen te behouden, maar voor de boeren vormen ze een obstakel. Het behoud van deze kleiruggen kost geld in de bedrijfsvoering, waarvoor de boeren ook naar de overheid kijken.

Schaalvergroting en vergroening

“Veel boeren worden de komende jaren in hun bedrijf geconfronteerd met uitdagingen, waarvoor zij oplossingen moeten bedenken. De deelnemers van de werkateliers zoeken die oplossingen vooral in schaalvergroting en vergroening”, zegt Veldhuijzen. Bij vergroening kun je denken aan slootkantbeheer en weidevogelbeheer, maar ook aan onderhoud van bermen en natuurvriendelijke oevers. Ook baggeren en het plaatsen van drinkbakken in weilanden, om de koeien bij de sloot weg te houden, zijn voorbeelden van maatschappelijke diensten, die kunnen

Bedrijfsbezoek tijdens het werkatelier in Rijnland op 5 juli

zorgen voor een extra toeslag. Goede samenwerking met het regionale waterschap is bij veel van deze activiteiten nodig.

Het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) is gericht op een uniforme hectaretoeslag binnen Nederland. Bovendien streeft het GLB naar beloning van de boeren voor vergroening. Veldhuijzen snapt het

“Het gaat niet alleen om hectaretoeslag.”

belang van het nieuwe landbouwbeleid. Hij constateert bovendien dat boeren de laatste decennia steeds meer

oog krijgen voor groene en blauwe diensten. “Binnen onze agrarische natuurvereniging werken boeren en gewone burgers bijvoorbeeld prima samen. Eigenlijk is dat heel logisch, want je hebt elkaar gewoon nodig.

Riena Tienkamp (projectleider DLG):

“Boven water krijgen wat leeft”

“Het primaire doel van de werkateliers in 2011 was om bij boeren meer bewustwording te creëren over veranderingen in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Dat is prima gelukt”, stelt Riena Tienkamp, projectleider ‘Routeschets GLB 2025’ bij DLG.

In opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit organiseerde DLG medio 2011 werkateliers met boeren en maatschappelijke organisaties in Salland, Berkelland en Rijnland, na een proefsessie in Leusden. Waren er opvallende verschillen tussen deze drie regio's? Tienkamp: “Jazeker. Dat is ook niet zo vreemd, want elke regio heeft zijn eigen plus- en knelpunten. In het oosten hebben de boeren gemiddeld meer te lijden onder de komende uniformering van de hectaretoeslag, omdat daar nu veel intensieve melkveehouderijen met een hoge hectaretoeslag zitten. De boeren zijn daar van oudsher sterk gericht op productie. In de Randstad wordt al jaren meer gedaan aan verbreding, zoals verwerking van producten en recreatie. Berkelland neemt in diverse opzichten een middenpositie in.”

Tienkamp constateert dat boeren meer begrip krijgen voor veranderingen in het landbouwbeleid, als ze er

rustig over kunnen praten en nadenken. “Voor sommige boeren heeft het nieuwe GLB ingrijpende gevolgen, dus daar moet je de tijd voor nemen.”

Ook de manier van discussiëren verschilde. In Rijnland mengden bijvoorbeeld veel boeren zich in het plenaire debat, terwijl de boeren in Salland dat grotendeels overlieten aan hun voorman. Tienkamp: “Beide vormen kunnen goed werken, als we maar zo veel mogelijk boven water krijgen wat er in een streek leeft aan enthousiasme, bezwaren en ideeën. Dat is namelijk waardevolle input voor beleidsvorming van het ministerie. En uiteindelijk ook voor het Europese landbouwbeleid.”

Verschillen

Die input voor beleid was het tweede doel van de werkateliers. Is Tienkamp ook hier tevreden over? “Dat is redelijk gelukt. De boeren hebben op boodschappenlijst-

Enkele schetsen van de touch table

jes aangegeven wat in hun ogen essentieel is voor staatssecretaris Bleker, om mee te nemen naar Brussel. Dan zie je dat dé boer niet bestaat, omdat regio's erg verschillen. En als we bijvoorbeeld ook een werkatelier hadden gehouden voor akkerbouw in Groningen, hadden we vast weer heel andere uitkomsten kunnen noteren. De akkerbouwers in de veenko-loniën verliezen daar straks bijvoorbeeld driekwart van hun inkomen."

"De uitkomst is altijd een compromis."

Maar ook binnen één regio zijn de nodige verschillen. Tussen boeren en maatschappelijke organisaties, maar soms ook tussen boeren onderling. Tienkamp: "De uitkomst is altijd een compromis. Dat geldt voor de politiek, maar ook voor geluiden uit de streek."

Jan-Luc van Eijk (gemeente Berkelland):

“Laten we het collectief aanpakken”

“In dit gebied is het landschap behoorlijk divers. Als we écht iets willen bereiken voor boeren en natuur, is het belangrijk om goed samen te werken”, zegt Jan-Luc van Eijk, adviseur groen, natuur en landschap bij de Gelderse gemeente Berkelland.

Bedrijfsbezoek tijdens werkatelier 4 juli in Berkelland

Van Eijk schetst de kansen en bedreigingen voor boeren en natuur. “Kenmerkend voor dit gebied is het cultuurlandschap, met veel hakhoutbosjes en andere landschapselementen. Er is weinig biodiversiteit op agrarische gronden en de kavels van boeren zijn relatief klein. Uit onderzoek blijkt dat eenderde van de boeren het bedrijf voort wil zetten, eenderde binnen vijf of tien jaar wil stoppen, en eenderde twijfelt.”

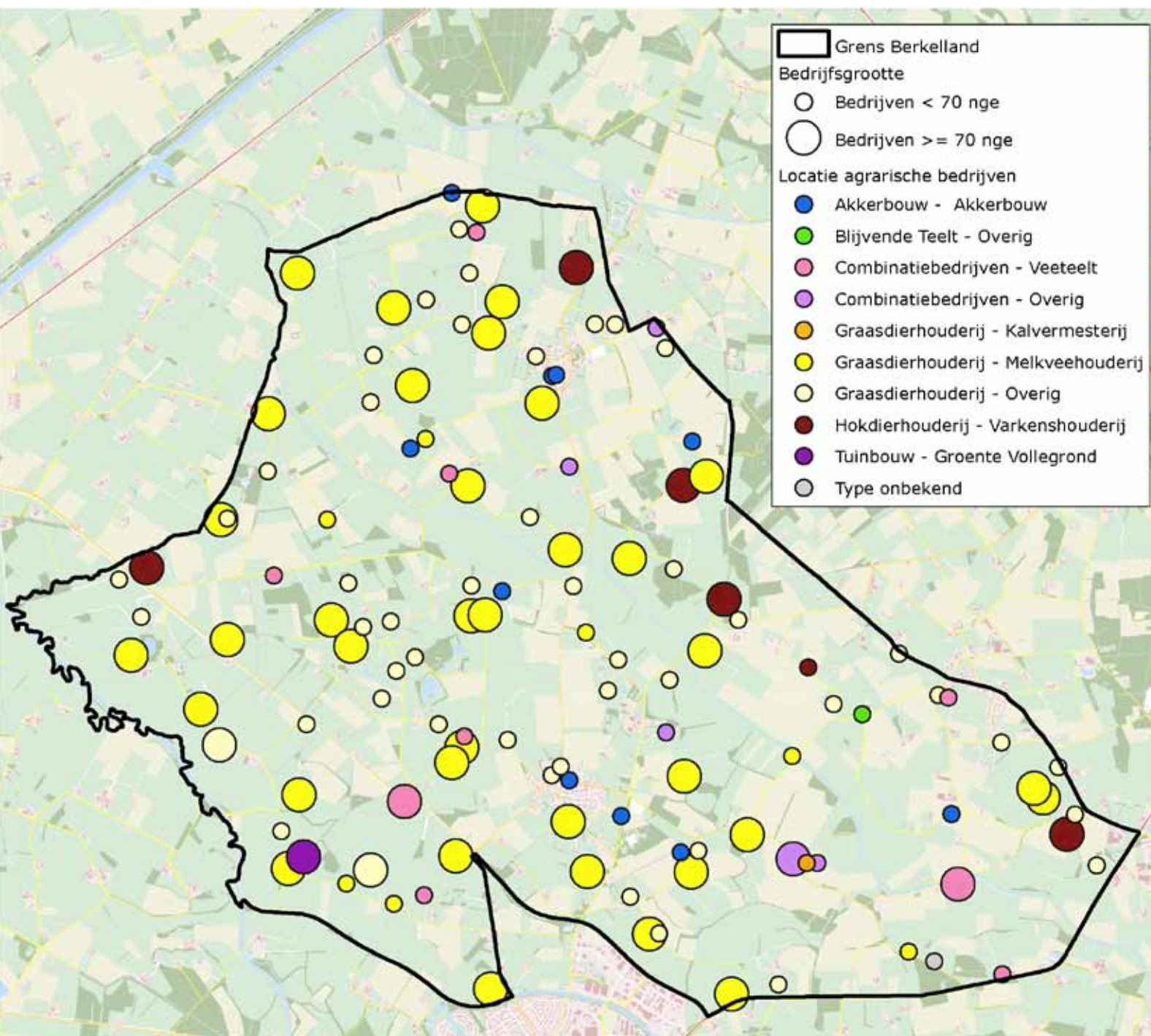
Voor de boeren die doorgaan, kan schaalvergroting een optie zijn. Grotere bedrijven en meer samenwerking bij natuurbeheer, dát is wat Van Eijk voor ogen heeft. “Als dat ons lukt, kunnen we ook gebiedsgericht aan natuur werken. Niet overal kleine snippers, maar hier en daar forse, duurzame natuurgebieden, die zich over een aantal boerenkavels uitstrekken. Denk bijvoorbeeld aan een weidevogel- of akkerreservaat. Zo kun je ook de controles van natuurbeheer bij

boeren efficiënter aanpakken. Dan controleer je niet elke individuele boer, maar het totale gebied.”

Voor zo’n collectieve aanpak is saamhorigheid nodig. En die is er absoluut, volgens Van Eijk. “Ik was bij het werkatelier van boeren en maatschappelijke organisaties. Opvallend was dat alle partijen zo constructief waren. Ook de boeren die te maken hebben met een dreigende vermindering van de hectaretoeslag, stelden zich open en positief op.”

Economisch belang

Van Eijk benadrukt dat je veel partijen op één lijn moet krijgen, om tot resultaten te komen. Het gaat niet alleen om boeren en de gemeente, maar ook om bijvoorbeeld het waterschap, Staatsbosbeheer en vogelwerkgroepen. “Gelukkig hebben we hier een zeer actieve agrarische natuurvereniging, die veel kan regelen.”

Hij betreurt het dat er qua kruiden in Berkelland niet veel meer te bekennen is dan Engels raaigras en maïs, en dat de afgelopen dertig jaar bijna de helft van de boerenlandvogels uit het landschap is verdwenen. Daarom pleit hij voor meer extensief grondgebruik, om een buffer te vormen rond grotere natuurgebieden. Tegelijkertijd heeft hij ook oog voor economische belangen. “Boeren hebben een fatsoenlijk inkomen nodig. En natuur hoeft niet alleen maar geld te kosten.” Hij noemt als voorbeelden recreatie en de houtkap, waarvoor de gemeente vergunningen afgeeft. “Wanneer ergens een paar bomen staan weg te kwijnen, moeten we niet te huiverig zijn om een kapvergunning te geven. Als er maar ergens anders in de streek een robuuster landschapselement voor in de plaats komt.”

Zicht op gebiedsontwikkeling

Informatietechnologie maakt het steeds makkelijker om zicht te krijgen op toekomstige gebiedsontwikkeling. Letterlijk en figuurlijk. Bij de werkateliers voor Routeschets GLB 2025 maakte DLG gebruik van een Geografisch Informatie Systeem (GIS) en touch tables.

Rond de touch table in Salland op 5 april

GIS is een digitaal systeem waarmee ruimtelijke informatie kan worden verzameld, bewerkt en geanalyseerd. Met als mogelijk eindresultaat kaartbeelden, om een beter inzicht te geven in een bepaald thema. Voor het GLB zijn met GIS kaarten gemaakt, om de landbouwsituatie van de specifieke gebieden in beeld te krijgen. Die kaarten tonen locaties van agrarische bedrijven, de ligging van percelen, het bedrijfstype en de omvang van bedrijven.

Een touch table is een instrument om de kaartbeelden vervolgens te presenteren, om een gebied of landschap visueel te maken. Het is een digitale tekentafel, waarop je verschillende thematische kaartlagen interactief kunt bekijken. Door van kaartlaag

te wisselen, ontstaan andere inzichten. Zo kun je de kaart met bedrijfslocaties combineren met de topografie van 1900, de hoogteligging of recreatieve routes. Door te 'schetsen', kunnen verschillende partijen oplossingsrichtingen en ontwerpscenario's met elkaar delen en bespreken.

GIS en touch tables zijn waardevolle instrumenten bij gesprekken over gebiedsontwikkeling, omdat uiteenlopende wensen en belangen op deze manier meteen helder in beeld komen.

Wanneer, waar, wie en ...waarom?

Medio 2011 organiseerde DLG een aantal werkateliers over Routeschets GLB 2025. Doel van de sessies was om meer bewustwording te creëren bij boeren en maatschappelijke organisaties én input te verzamelen voor gesprekken die staatsecretaris Bleker in Brussel voert over het landbouwbeleid. Hieronder een overzicht van de werkateliers en de uitkomsten.

Leusden (Utrecht)

27 januari proefsessie

Salland (Overijssel)

5 en 19 april met boeren

Berkelland (Gelderland)

14 april en 31 mei met boeren
4 juli met maatschappelijke organisaties en boeren

Rijnland (Zuid-Holland)

20 april en 30 mei met boeren
5 juli met maatschappelijke organisaties en boeren

Rijnland

1. Zo eenvoudig mogelijk systeem (regelgeving) met basispremie voor primaire landbouw met ruimte voor maatwerk (beloning extra's)
2. Extra ondersteuning voor opvolgers en starters
3. Extra premie via Keuzemenu voor:
 - a. streek-eigen natuurlijke handicaps en cultuurhistorie (incl. plaatselijke infrastructuur)
 - b. leveren aanvullende actieve diensten als natuurbeheer, recreatie, zorg en/of educatie.
4. Gebiedseigen fonds bv "Wijk-en-woudenfonds": "extra's" in samenhang financieren

Salland

1. Consistent beleid
 - zekerheid voor meerdere jaren
 - minder bureaucratie en regels
 - liever doelvoorschriften dan regels
2. Stimuleren Kavelruil, aanstellen gebiedscoördinator (vertrouwensrol) en daardoor landbouwstructuurverbetering
 - leidt ook tot verhogen verkeersveiligheid
3. Premie op hectares (basis) en Koe in de wei (extra premie)
4. Geld voor innovaties (Korte termijn), te denken valt aan:
 - energie, biovergisting, raffinage. (vraagt aanpassingen/versimpeling van de regelgeving!!)
 - regionale kringlopen van producent tot consument (bv. groen gas)
 - kleinschalige installaties op bedrijfsniveau (geen mais-covergisting)
5. Voor maatschappelijke diensten werken met een Keuzemenu
 - bij voorkeur geen gebiedenbeleid
 - direct toepasbaar, weinig werk
 - vergoedingen op maat
6. N2000 bufferzone (Boetelerveld)
De ondernemers doen het aanbod om een contract te sluiten tussen de betreffende boeren en het Overijssels Landschap voor het beheer van de bufferzone en wellicht ook (een deel van) het Boetelerveld.

Berkelland

1. Hoge basistoeslag voor iedereen
 - actieve boeren: degene die de grond exploiteert
 - langdurig met dezelfde spelregels (zekerheid)
 - vereenvoudiging regelgeving
2. Budget voor permanente Kavelruil
 - grotere huisKavel
 - bundeling Kavels op afstand
 - maatschappelijke voordelen: verkeersveiligheid, onderhoud wegen, minder CO2, etc.
3. Duurzame energie en erkenning mineralenKringlopen
 - (Start)subsidies voor innovaties
 - Kunstmestvervangers
 - aanpassing regelgeving: realiseren op kleinschalig bedrijfsniveau
 - overeenkomsten met energieproducenten
4. Verminder claims voor nieuwe natuur
 - beheer van natuur door boer tegen vergoeding
 - hogere premies
5. Samenwerking in omgevingschap
 - Keuzevrijheid: landschapsbeheerplan (ladenkast)
 - natuurlijke handicaps (verplaatsbaar?)
 - actief beheer/onderhoud natuur, landschap, water
 - Koe in de wei
 - certificering! (controles in eigen beheer)

Dienst Landelijk Gebied werkt vandaag aan het landschap van morgen. Als publieke organisatie met kennis van het landelijk gebied, zorgen wij dat beleid wordt uitgevoerd. Wonen, werken en recreëren in een mooi en duurzaam ingericht Nederland. Met waardevolle natuur, ruimte voor water en gezonde landbouw. Daar zetten wij ons voor in, samen met bewoners, overheden en belanghebbenden. Van ontwerp tot realisatie.

Dienst Landelijk Gebied werkt vandaag
aan het landschap van morgen